

KROONIKA

AKADEEMILISE PÕLLUMAJANDUSE SELTSI TEGEVUSEST

Akadeemilise Põllumajanduse Seltsi ja Eesti Agronoomide Seltsi ühine koosolek toimus 17. novembril 1993. a. Sakus EMMTUI peahoones. Päevakorras oli teema "Kartulikasvatuse olukord ja areng lähiaastatel".

Koosoleku avas seltsi president O. Saveli. Ta informeeris koosolekut Riigikogu poolt vastu võetud ootamatust otsusest, mis käsitleb Eesti Põllumajandusülikooli viimist põllumajandusministeeriumi haldusalast kultuuri- ja haridusministeeriumi alluvusse.

Päevakohase teema kohta esinesid ettekannetega V. Rosenberg ja K. Kotkas Eesti Taimebiotehnika Uurimiskeskusest (EVIKA), A. Tsahkna ja E. Võsaste Jõgeva Sordiaretuse Instituudist, L. Tartlan Eesti Maaviljeluse ja Maaparandue Teadusliku Uurimise Instituudist (EMMTUI), M. Agur TA Eksperimentaalbioloogia Instituudist ja J. Siim Eesti Põllumajanduse Mehhaniseerimise Instituudist. V. Rosenbergi, K. Kotkase ja A. Tsahkna ettekannete lühikokkuvõtted avaldame siinses kirjutises. Teiste ettekannete käsitusprobleemidest märgime lühidalt järgnevalt.

E. Võsaste andis ülevaate Eesti seemnekartuli kasvatamise käesoleva aja olukorrast ning käsitleb edaspidiseid ülesandeid. Ta iseloomustab meil kasvatatavaid kartulisorte. Ikka veel kehtib ATK poolt 1984. aastal kinnitatud seemnekartuli kasvatamise süsteemi juhend.

L. Tartlan rõhutas kartuli kasvatamisega seoses viljavaheldussüsteemi ning haiguste tõrje tähtsust. Ta peab vajalikuks kartuli kasvuperioodil viie-kuuekordset lehemädaniku tõrjet. On valminud Eesti kartulikasvatamise arendamiskava. Toota võiks 800 tuhat tonni kartuleid. Ettekandja rääkis toidu-, seemne- ja tööstuskartuli kasvatamisest.

M. Agur käsitles kartuli viirushaiguste probleeme. Ta esitas vastavaid

andmeid oma sellealastest uurimistöödest ja andis väga ülevaatliku hinnangu kartulisortide viiruskindlusest.

J. Siimu ettekandest saab ülevaate meil kasutuselolevatest kartuli mahapanemise, kartulipõldude hooldamise, kartuli koristamise ja sorteerimise masinatest-seadmetest ning ühtlasi ka hinnangu nende kasutamisele meie mullastikuoludes. Oma uurimistööde põhjal selgitas ettekandja koristamismasinate-seadmete sobivust sõltuvalt kartulimaa suuruselt.

J. Laansalu põllumajandusministeeriumist alustas mõttega, et nii nagu varem, puudub ka käesoleval ajal paljude põllumajanduse valdkonna probleemide edaspidise lahendamise selgus. Seda ka kartulikasvatamises. Tema andmetel kasvatati 1993. aastal Eestis 54 sorti kartuleid. Ettekandja selgitas riikliku kontrolli olukorda seoses seemnekartuli sisse- ja väljaveoga.

J. Laansalu andis põhjaliku ülevaate tema (ministeeriumi) poolt koostatud seemnekasvatuse organisatsioonilise projektist Eestis. Süsteemi skeemis on ka kartulil oma koht. Nähtuvad seemnekartuli kasvatamise ning sordivõrdluse, sordivaliku ja seemnekontrolli üksused. Keskühistu "Eesti Kartul" asukoht on ette nähtud Jõgeval.

Kõik ettekanded olid sügava teadussisuga. Koosolekust osavõtjad esitasid ettekandjatele rohkesti erialaseid küsimusi ja avaldasid oma arvamust. Järgnevatest mõned mõtted/seisukohad.

Välisriikidest kontrollimata kartuli sissetoomisega kaasneb haiguste leviku oht. Lubamatult tuakse sisse ka mitmeid preparaate (näit. USA-st), mille kasutamine on seni olnud Eestis keelatud. Teraviljakaitse seadus on pikaaegse taotluse järel jõudnud menetlusse, kuid vaja on ka kartulikaitse seadust. Uus kartuli sisse- ja väljaveo kord hakkavat kehtima 1994. aastal. Kui sellele lisandub ka sordikaitse seadus, siis saab ehk välismaiste sortide Eestisse tulekul kord majja.

Arutelust selgus mulla omaduste ja kartuli kärnhaiguste seos. Negatiivse kriitika osaliseks sai Valgamaal USA-st pärineva kapitali osalusega kartulitööstuse a/s "Lekto" rajamine ja selle kavandatud tegevus. Siin tuleb tööstuse tarbeks hakata kasvatama USA

kartulisorte. 1993. aastal saabus sealt kartuli seeme hilinemisega, mahapanek toimus juulikuu keskel!

Paljudele Eesti põllumajanduse olukorraga seotud küsimustele vastas J. Laansalu. Tema esinemisest selgus põllumajandusministeeriumi raskus vajalike probleemide-otsuste kooskõlastamisel vabariigi valitsuse ja mitme ministeeriumiga.

Seltsi president avaldas tänu kohalikele koosoleku organiseerijatele laialdases sortimendis keedetud ja praetud kartulite degusteerimise võimaluse eest. Degusteerijatena andsid koosolekust osavõtjad oma hinnangu kartulisortidele.

V. Rosenberg: SEEMNEKARTULI KASVATAMISE PROBLEEMID EESTIS

1984. aastal võeti Eestis seemnekartuli kasvatamisel aluseks süsteem, mille kohaselt algmaterjalist (meristeemtaim) kuni tarbepõldude seemnekartuli saamiseni kulus 5 või 6 aastat. Seemnekartuli algmaterjali tervendamine, kontrollimine ja esialgne paljundamine toimus EMMTUI kartuli tervendamise laboratooriumis. Algtaimed anti igal aastal seemnekasvatustehnikas ja nende paljunduslaboritesse, kus paljundati taimi ja kasvatati seemnekartulit järgmise skeemi kohaselt:

1. aasta - taimede paljundamine ja I põlvkonna mugulate kasvatamine,
2. aasta - II mugulpõlvkonna kasvatamine,
3. aasta - III mugulpõlvkonna e. supereliitseemne kasvatamine.

Mõnel juhul kasvatati ka IV põlvkond e. eliitseeme. Supereliit- või eliitseeme müüdi majanditele, kus seda paljundati üldreeglina 2 aastat. Igal aastal vaadati üle ja tunnustati riikliku komisjoni poolt supereliit- ja eliitseemnepõllud.

Vaatamata halvale majanduslikule baasile (masinate, hoidlate, taimekaitse-vahendite puudumine) edenes uue seemnekartuli kasvatamise süsteemi juurutamine edukalt. Seda eriti kõrgpaljunduse osas, näiteks 1986. aastal kasvatati I põlvkonna mugulaid 5,3 mln. (vajalik 1,5 mln.), II põlvkonna mugulaid 1980 tonni (vajalik

1500 t) ja III põlvkonna mugulaid 8100 tonni (vajalik 7600).

1984. aastal kehtestatud seemnekasvatussüsteem baseerus suurmajanditel. Seoses põllumajanduse reorganiseerimisega ei toimi ka seemnekartuli kasvatamise süsteem. Nüüd tuleb see kohandada väiksematele riigimajanditele, katsejaamadele ja taludele. Seni kui uued tootmisüksused on alles kujunemas, ei saa ka korralikku seemnekasvatussüsteemi luua. Praegu tuleb kasutada kõiki võimalusi hea seemnekartuli saamiseks. Lisaks veel tegutsevatele seemnekasvatustehnikas on kasutusel selline moodus, et kartulikasvatavad saavad "Evika" laboratooriumist meristeemtaimi, millest kasvatavad seemnekartuli vaid oma tarbeks.

K. Kotkas: SEEMNEKARTULI ALGMATERJALI PALJUNDAMINE "EVIKA" SÜSTEEMI JÄRGI

Seemnekartuli terve algmaterjali paljundamisel kasutatakse mitmesuguseid taimede paljundamise ja kasvatamise meetodeid. Meie eesmärgiks on olnud luua praktilisele seemnekasvatusele selliseid paljundus- ja kasvatustehno-loogiaid, mis on lihtsad, odavad ja ei saasta keskkonda.

"Evikas" väljatöötatud kartulitaimede paljundamine plastikrullides turba-substraadil on odav ja tagab mitmesuguste lõikamisvõtete rakendamisega isegi suurema paljunduskoefitsiendi kui *in vitro* meetodid.

"Evikas" kohapealse väljaõppe näpunäiteid ning metoodilist juhendit järgides on võimalik lühikese aja ja lihtsate vahenditega saada suurtes kogustes kõrgekvaliteedilist seemnematerjali. Igal aastal antakse "Evika" laborist majanditele 25 000... 30 000 algaime, millest paljundatakse 300 000...600 000 taime.

Esimese mugulapõlvkonna kasvatamine avamaal võimaldab teiste meetoditega võrreldes tunduvalt rohkem ja odavamalt saada seemnekasvatusele tervet algmaterjali. See omakorda võimaldab lühendada seemnekasvatustsükli ja saada uute sortide seemet.

Mugulate arv taime kohta majandite tingimustes ei sõltu niivõrd taimede

paljundus- ja kasvatusviisist, kuivõrd taime hooldamisest. 300 000...600 000 taime keskmisena on meil majandites saadud 8...9,2 mugulat, paremates majandites 23...54 mugulat taimelt.

A. Tsahkna: JÕGEVAL ARETATUD KARTULISORTIDE JA ARETISTE SOBIVUSEST TÖÖTLEMISEKS

Muutunud majandussituatsioonis on muutunud ka kartulisortidele esitatavad nõuded. Siiani aretati ja kasvatati Eestis vaid universaalsorte, mis pidid sobima nii toiduks kui tärklietööstusele. Kuna arvestatav kartulitööstus Eestis siiani puudus, ei aretatud ka kindla suunitlusega sihtotstarbelisi kartulisorte. Sordiaretus pole aga kohe võimalik teha "kannapööret", sest aretusprotsess on pikk, milles pole võimalik ühtegi etappi vahele jätta. Kuid sellesuunaline aretustöö käib.

Oleme uurinud ka olemasolevate universaalsortide sobivust töötlemiseks. Kõige kõrgema hinde krõpsuna on saanud 'Mats'. Kuid kõrge tärkliesisalduse tõttu sobib ta eelkõige tärklietööstusele, sest krõpsuks töötlemisel on tema puuduseks ebakorrapärane kuju.

'Mats', 'Sarme' ja 'Sulev' rahuldaksid küll kohaliku tarbija vajadusi, ei ole aga konkurentsivõimelised maailmaturul.

Alates 1992. aastast oleme Jõgeval algeliselt teinud ka krõpse oma aretistest ja sortidest ning hinnanud neid vastava testi alusel. Samuti oleme määranud suhkru sisaldust, mis on üks olulisemaid näitajaid krõpsudeks ja friikartuliks sobivuse hindamiseks.

Üks kriteeriume kuivproduktide tegemisel on kuivaine sisaldus, mis ei ole alla 21 %. Sellele peaks vastama 15 %-line tärkliesisaldus. Sellele nõudele vastavad sortidest 'Mats' ja mitmed perspektiivsed aretised. Üks ülesanne, mis meil veel ees seisab, on uutel aretistel tärkli kvaliteedi määramine. Näiteks ei või tärkli olla amüloosi üle 20 % absoluutkaalust ja pektiinaineid vähem kui 1 %.

Frii- ja krõbekartulil on tähtis näitaja kuivainesisaldus, kuid selle kõrval ka redutseerivate suhkru hulk, mida ei tohiks olla mitte üle 0,4 %. See teeb üldsuhkru sisaldust mitte üle 0,75...1 %.

G

Täiendava päevakorrapunktina arutati Riigikogu otsust Eesti Põllumajandusülikooli kultuuri- ja haridusministeeriumi haldusse viimise kohta. Koosolek avaldab selle otsusega rahulolematust. Võetakse vastu protesteeriv pöördumine Riigikogule ja valitsusele, avaldamisega ajalehes "Rahva Hää". Selles märgitakse, et riigivõimuorganid ajavad põllumajandusteaduse ja -hariduse tükeldamise ja selle järk-järgult likvideerimise poliitikat, mis on maaelu vaenulik.

M. Karelson

AKADEEMILISE PÕLLUMAJANDUSE SELTSI UUSI LIIKMEID

Nummert, Ants - sünd. 09.10.1934. a., veterinaariakandidaat, EPMÜ sisehaiguste õppetooli dotsent. Eriala - põllumajandusloomade mitterakkavad sisehaigused.

Tullus, Hardi - sünd. 14.08.1956. a., bioloogiakandidaat, Eesti Põllumajandusülikooli metsandusinstituudi direktor, metsakasvatuse õppetooli juhataja, professor. Eriala - metsakasvatus.

Valdmann, Andres - sünd. 05.12.1961. a., ELVI sigimisbioloogia osakonna teadur, Tartu Ülikooli ÜMPI teadur (0,5). Eriala - sigimisbioloogia.